

Dingen die voorbijgaan

Waar is de tijd gebleven. Sommige woorden kunnen het zo goed vatten, het leven dat vroeger was. Veel dichters en zangers refereren eraan. 'Toen was geluk gewoon' zingen ze of 'langs het tuinpad van mijn vader'.

Ook in het verleden zagen mensen de dingen voorbijgaan. Ze zijn er onder de oudste klassieken. Couperus schreef over oude mensen en de dingen die voorbijgaan. Proust proefde van zijn in de thee gedoopte cake en hervond zijn jeugdherinneringen: de smaak en de geur van het huis waar hij opgroeide, de gang de deuren, de trap. Zijn tante en het dorp met alles daarbij.

Het bijbelse boek Prediker ziet de tijd komen en gaan, de zon opgaan en weer onder en vraagt zich af: wat is de zin, als alles voorbijgaat en toch niet blijft, als alles maar voorbijgaand is. Hij roept ons ook op ons te verheugen in wat is, wat ons gegeven is. In dankbaarheid te genieten van het geschenk van de dag.

De bijbel leert ons openheid. Niet te hangen aan het verleden. Uit te zien naar de dag van morgen. In verhalen die gaan over bevrijding uit wat was, vernieuwing van wie we zijn, opstaan zelfs uit wat kapot maakt of uit de dood. Met een god aan je zij die vanaf het oude testament niet van het behoud is, maar staat voor nieuw leven, bevrijding, geboorte, nieuw begin. Uittocht en herschepping, een volk dat in duisternis gaat, ziet het licht. Gerechtigheid, herstel van de maatschappelijke verhoudingen, vrede na oorlogsgeweld verzin het maar. Liefde die het telkens weer wint. Al blijft dat proces van vernieuwing ook zeer pijnlijk en moeizaam. Dat weet de bijbel, maar wij ook. En zoals middenin de ballingschap mensen tot gedachten kwamen over wat komt, zo is dat misschien wel vaker. Dat juist in verdrukking de visioen worden geboren. De mens tot reflectie komen kan. Over het pijnlijke en verwonderlijke van de tijd. In tijden van oorlog en van vrede, overal loopt de mens er tegenaan. In het prachtige, treurige en grootse "Leven en Lot" van Vasili Grossman over de verschrikkingen van de Tweede Wereldoorlog aan Russische zijde en de slag om Stalingrad wordt verteld over het harde en mensonterend leven, vol geweld aan het front. Terwijl ook daar, precies en midden tussen het daveren van geweren en andere geweld mensen vaak ver van huis tot spreken komen en tot nadenken. Om de tijd te verdrijven en hun menselijkheid niet te verliezen, om te proberen iets van het leven te begrijpen bij zoveel wat onbegrijpelijk is. Bij zoveel wat nutteloos en vreselijk is: wat er toe doet.

Uit dit boek een fragment. Waarin de wat oudere Krymov, een hoge militair, die tijdens de slag om Stalingrad in een bunker opgesloten zit in zijn uitputting, vechtend tegen de slaap tot gedachten komt. Het is pauze, als hij zich midden tussen de doden en het aangerichte slagveld zich van alles van zijn leven herinnert: zijn jeugd, zijn schooltijd, zijn vrouw die van hem weg liep. En naast deze al grijzende man met een zwaar pistool aan zijn broekriem ergens in de buis iemand viool begint te spelen. De kapper is het, en de viool, die maar van triplex is, maar met simpele melodie en onvast spel werelden weet op te roepen en ook de ziel van een krijgsman weet te raken. Heimwee is er, verbazing en verdriet. Het mechanisme van zijn leven, waarin zij vertrok en hij bleef, maar ook niet meer was wie hij was. Zich altijd verschuilend, maar hoe lang kon hij dat nog blijven doen. Dat alles gebeurt op de klanken van de muziek.

"Het was alsof de muziek hem inzicht gaf in de tijd. De tijd als transparante omgeving waarin mensen verschijnen, zich bewegen en spoorloos verdwijnen. Hele steden ontstaan en verdwijnen in de tijd, bedacht Krymov. De tijd draagt ze aan en voert ze weg.

Maar wat hem ook te binnenschoot was iets heel anders, iets bijzonders. Het was het inzicht dat zegt: 'Deze tijd is niet mijn tijd'.

De tijd, dacht Krymov, stroomt binnen, in een man, een mens, of een staat, nestelt zich in hen en gaat dan weer. De tijd verdwijnt, maar de man en de staat blijven. Ook al is hun tijd voorbij.

Waar is hij heen?

De man ademt, hij denkt, hij huilt, maar zijn enige, eigen, speciaal met hem verbonden tijd is weg, verstreken, vervlogen. En zo blijft de man achter.

Er is niets moeilijker dan een stiefzoon van de tijd te zijn, dacht Krymov, geen zwaardere lot dan te leven in een tijd die niet je eigen tijd is. Stiefzonen (en dochters) van de tijd zijn immers meteen herkenbaar: op personeelsafdelingen, en districtscomitee's van de partij, bij politieke afdelingen van het leger, op redacties, op straat...

De tijd houdt vooral van mensen die hij zelf heeft voortgebracht, zijn kinderen, zijn helden, zijn harde werkers. Nooit, nooit zal hij gaan houden van de kinderen van een voorbije tijd, zoals vrouwen niet houden van helden van een voorbije tijd en stiefmoeders moeite kunnen hebben met andermans kinderen. Zo is de tijd. Alles verdwijnt, maar hij blijft. Alles blijft, maar hij verdwijnt. En hij verdwijnt vlug en geruisloos. Gisteren nog was je zelfverzekerd, sterk en vrolijk, een zoon van je tijd. Maar vandaag is een andere tijd aangebroken, je hebt het alleen nog niet begrepen. Zo kwam de tijd die in de strijd in stukken gescheurd was, weer tevoorschijn uit de triplex viool van kapper Roebintsjik. De viool vertelde sommigen dat hun tijd gekomen was en anderen dat hun tijd voorbij was. Voorbij, voorbij, dacht Krymov".
(uit 'Leven en Lot' van Vasili Grossman, 1960)

Maar veranderingen zijn niet alleen verlies. Je kunt er ook naar verlangen. Het kan van levensbelang zijn in je eigen leven dat iets nieuws zich aandient. Het kan ook de redding zijn in een samenleving. Deze zomer kreeg ik een logee die 's morgens uit Teheran vertrok en dezelfde dag bij ons thuis aanmeerde. Precies in de dagen dat er voetbal werd, het WK. En zo raakten we in gesprek. Zomaar tussen de tijd. Iran verloor die week van Spanje en vervolgens van Portugal. Maar belangrijker dan winnen of verliezen bleek iets heel anders. Voor vrouwen vooral, die in Iran voor het eerst in 40 jaar zelf naar het stadion mochten gaan om het allemaal te aanschouwen, maakte het niets uit. En de jonge academica van rond de 30, slim en relatief bevoorrecht, reizend over de wereld, was er vol van. Weet je wel hoe blij we zijn? Weet je wel dat iedereen in Teheran het erover heeft? We zagen opgewonden Iraanse vrouwen bij Jinek en we spraken over de "witte woensdagen" in Iran waarop vrouwen de moed hebben zonder sluier de straat op te gaan. Al zullen er vast ook zijn die ze zullen blijven dragen, volgens onze logee, die zelf haar sluier bij aankomst in het westen onmiddellijk afdeed om die na een paar dagen Nederland weer om te doen. Tot het zo zal zijn, waren haar woorden: dat je zelf vrij bent te kiezen: of je ze dragen wilt, of niet.

Als een hommage aan de veranderende tijd voor deze vrouwen in Iran een fragment van Sharnush Parsipur", die na het verschijnen van dit boek "Vrouwen zonder mannen" in 1978 (waarin er geloof ik één man mocht blijven, want helemaal zonder kon het ook niet!) gearresteerd werd en in de gevangenis gezet om haar onverbloemde kritiek op de beperkingen die de vrouw in Iran werden opgelegd. Zij leeft tegenwoordig in de VS. Een fragment over de vrijheid die de tijd ook brengen kan.

"Farrokhlāqa had nog maar kort haar intrek genomen in het huis. Het was oud, maar de tuin vulde haar met een huivering van vreugde. Het grindpad rond de vijver, de ramen van de kamers die alle uitkeken op de tuin, de koele hal, de vriendelijke tuinman die alles wel tot bloei leek te kunnen brengen..

Toen er op de poort werd geklopt. Farrokhlāqa deed open. Er stond twee vrouwen aan de poort met besmeurde chadors en vermoeide gezichten. Farrokhlāqa vroeg: waar komt u voor? Een van de vrouwen barstte in snikken uit. De andere, die ouder was, wachtte tot de eerste vrouw ophield met huilen. Farrokhlāqa zei: Ik vroeg, waar komt u voor? De vrouw die aanvankelijk was blijven zwijgen, begon te spreken. Ze zei: Geachte mevrouw, ik groet u. Mijn naam is Munes. Dit is mijn vriendin Faerzeh. Wij komen van ver, uit Teheran. We zijn heel moe. We hebben erge dingen meegemaakt. Als u het goed vindt, willen wij de nacht bij u doorbrengen en morgenvroeg onze weg vervolgen. Farrokhlāqa zei: Ik ben zelf nog maar net hier. Ik heb helemaal geen spullen. Maar het is vreemd: twee vrouwen hier! Het is u aan te zien dat u uit gerespecteerde families komt. Waarom reist u alleen? Munes antwoordde: dat is een lang verhaal mevrouw. Het komt erop neer dat wij besloten ons los te rukken uit wat was. We reizen. We gaan op pelgrimage. En de eerste plaats waar we naartoe gingen was hier, Karadji. Farrokhlāqa was geïnteresseerd geraakt. Ze zei: kom binnen, vanavond komen er meer meubels. Komt u verder en vertel wat er is gebeurd. De vrouwen gingen de poort binnen. Ze liepen naar de bank bij de vijver. Farrokhlāqa vroeg: wilt u hier blijven wonen? Natuurlijk wil ik dat, zei Munes. Helaas is het nog niet zover dat een vrouw alleen kan reizen. Ze moet onzichtbaar blijven, steeds weer de beschutting zoeken en binnenblijven. Zo is ons leven. Maar ik kon niet langer blijven waar ik was. Uiteindelijk kom ik misschien een beetje vooruit. Wij gingen op reis en tot hier zijn wij gekomen. Ze hadden al uren zitten praten toen Munes zei: Als een nieuwe dag is het. Ik ben gestorven en weer opgestaan. Nu zie ik alles in een ander licht. Wat moet ik verder zeggen. God is mijn getuige. Als ik vleugels had zou ik vliegen...

Zo vertelden de vrouwen elkaar hun leven. (..)

Het was lente. De tuin was schitterend. Ze hadden samen een huis gebouwd. Aan het einde van de herfst telde het huis zes kamers, drie badkamers en drie keukens. Als de zon scheen zat Farrokhlāqa aan de rand van de vijver en keek met blijdschap toe. (Uit "Vrouwen zonder mannen" – Sharnush Parsipur – 1978)

Juut Meijer

Verder gelezen: De meeste treinen rijden achterlangs het leven – Willem Wilmink
Gezongen: Bob Dylan door Gerard Swüste